

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

Současná podoba řádu bektášija v Albánii,
Kosovu a Severní Makedonii
Zdroje bektášijské spirituality

Institut ekumenických studií

Studijní obor: Teologie křesťanských tradic

Vedoucí práce: ThLic. Lukáš de la Vega Nosek, Ph.D.

Vypracoval: Mgr. Martin Korábečný

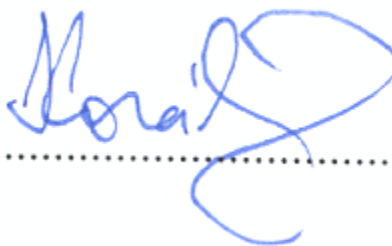
Akademický rok: 2021/2022

Datum: 22.2.2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem „Současná podoba řádu bektášíja v Albánii, Kosovu a Severní Makedonii *Zdroje bektášíjské spirituality*“ napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

V Praze dne 22.2.2022

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Moravský', is written over a horizontal dotted line.

Bibliografická citace

Současná podoba řádu bektášija v Albánii, Kosovu a Severní Makedonii
Zdroje bektášijské spirituality [rukopis] : bakalářská práce / Martin Korábečný;
vedoucí práce: ThLic. Lukáš de la Vega Nosek, Ph.D. -- Praha, 2022. -- 46 s.

Klíčová slova

religionistika

mezináboženský dialog

islám

islámská mystika

súfismus

lidová spiritualita

bektášija

Albánie

Kosovo

Severní Makedonie

Poděkování

Rád bych poděkoval ThLic. Lukáši de la Vega Noskovi, Ph.D. z Husitské teologické fakulty UK za pečlivé vedení bakalářské práce a zprostředkování literatury ke studiu. Velmi nápomocná mi byla Zora Hesová, M.A., Ph.D. z Ústavu politologie FF UK. V Kosovu bych rád poděkoval Prof. Ass. Dr. Arsimovi Canollimu z katedry antropologie Filosofické fakulty v Prištině za poskytnutí informací o bektášiji, za motivaci k terénnímu výzkumu, za zprostředkování nového pohledu na bektášiju a za literaturu ke studiu. Výzkumný projekt v rámci programu CEEPUS podpořila katedra antropologie Filosofické fakulty v Prištině a Evangelická teologická fakulta v Praze skrze Nadační Fond Věry Třebické-Řivnáčové. Za poskytnutou podporu moc děkuji.

Obsah

Úvod	1
1. Představení bektášíje	7
2. Kategorie Posvátno	9
3. Aplikace kategorie Posvátno na bektášíju	12
3.1. Posvátno a spiritualita	12
3.2. Posvátné předpoklady – posvátné nauky a koncepty učení.....	13
3.3. Posvátné obřady – posvátné děje a úkony – zvyky a svátky.....	15
3.4. Posvátné normy a hodnoty – etika	16
3.5. Posvátná vyprávění	19
3.6. Posvátné společenství.....	22
3.7. Posvátná tvorba.....	23
4. Zdroje osobní spirituality bektášíů	25
4.1. Osobní spiritualita bektášíů a lidová spiritualita.....	25
4.2. Lidové prvky z místní kultury	27
4.3. Lidové prvky z křesťanství a šamanismu	28
Závěr	34
Použitá literatura	36
Resumé	41
Summary.....	42
Přílohy	43
Seznam vyobrazení	43
Anketa	44
Překlad ankety	44
Poznámka k transkripci arabštiny.....	44
Poznámka k transliteraci albánštiny	45

Úvod

Mnoha lidem ve střední Evropě při vyslovení obyvatelů zemí, zasažených konflikty po rozpadu Jugoslávie, vytane na mysli nebezpečný ozbrojený mafián. Například případ zmizelých českých turistů v jedné z nejturističtějších oblastí severní Albánie v roce 2001 stále vyvolává otázky jako krevní msta, pašování orgánů a drog a organizovaný zločin.¹

Na veřejnosti často bývá prezentováno, že prostředí, jehož zvyky se neslučují s tradicemi evropských zemí, ovlivnil nerozlišovaně pojatý islám. Oblast Kosova, Albánie a Severní Makedonie bývá v očích české veřejnosti terčem mnoha předsudků a pověr spojených s islámem.

V období od 12. dubna do 2. července 2021 jsem navštěvoval sakrální objekty na Balkáně v rámci terénního výzkumu, abych zjistil, jakých forem skutečně islám v uvedené oblasti nabývá a odkud čerpá. Kromě sunnitského islámu se v Albánii, Kosovu i Severní Makedonii setkáme i s islámským súfismem, který bývá přiřazován k šíitskému islámu. K mystickým řádům islámu patří i směr nazvaný bektášija, jehož členové jsou nazýváni bektášové. Bektášové vytvořili specifickou komunitu se strukturou odlišnou od většinového sunnitského islámu. V rámci terénního výzkumu jsem se soustředil právě na sakrální objekty islámského mystického řádu bektášija.

Terénní výzkum byl nezbytný i z toho důvodu, že literatury, která by se obsírněji zabývala tématem inspirace bektášijské spirituality, je poskrovnu. Hlavní zdroje, které používám pro tuto práci, se tématem zabývají pouze okrajově, a i jiné práce týkající se bektášiji se věnují spíše dějinám či doktríně bektášije, jedná se o historické či antropologické

---

¹<https://www.seznamzpravy.cz/clanek/tri-cesti-studenti-zmizeli-pred-lety-v-albanii-hruzna-pravda-ychazi-najevo-az-nyni-84367>, navštíveno 3. 6. 2021.

studie.² Nalezneme v nich alespoň rámcově, že bektášija čerpá z křesťanství, neoplatonismu a tureckého šamanismu s prvky buddhismu³ a že se jedná o synkretický, heterodoxní, mystický šiitský řád, patřící k islámskému súfismu. Podle Vytejškové (2016, 261) se v nauce řádu spojuje mystický islám (především myšlenky Ibn Arabiho o dokonalém člověku *al-insán al-kámil* a jeho koncept jednoty bytí *wahdat al-wudžúd*) a heretické (např. hurúfismus) a neislámské směry. Bibliografie rovněž v menšině čítá monografie zaměřené na dnešní podobu bektášije. Z nich především vyniká současná práce Kestriny Pezy *Řád bektášija a další mystické řády u albánského obyvatelstva na Balkáně* (2020) a bakalářská práce Víta Engelhalera *Bektášija – její doktrína a kulturně-historický význam* (2006).

Bektášija je řádem moderním a tolerantním. Bektášové jedí vepřové a konzumují alkohol, půst v měsíci Ramadán ani při bektášijském svátku Matem není nutný, modlitby probíhají v národních jazycích a méně často než v sunnitském islámu, bektášijské ženy se nezahalují a modlí se společně s muži, v bektášiji je uznávána monogamie, celibát je pouze pro bektášijské hodnostáře. Islám v Albánii, Kosovu a Severní Makedonii není radikální i z důvodu aspirací na prozápadní orientaci těchto zemí. Podle Pezy (2020, 107) dnešní Albánci, kteří se hlásí k bektášiji,⁴ nejsou praktikující bektášové, spíše vnímají bektášiju jako důvod k setkání se s přáteli a s rodinou, jako důvod shromažďovat se s ostatními lidmi v rámci poutí k posvátným místům. Kromě nominální příslušnosti hraje u albánské populace roli lidovost islámu (viz obr. 5). Termínem *lidový islám (folk islam)* rozumím jeho neoficiální verzi mimo oficiální doktrínu, praktiky a organizovanou strukturu islámu.⁵

---

² Historický přehled bektášije v Albánii podává například OSMANI (2012), CLAYER (2012), přehled socio-politických studií o súfismu v Bosně podává např. RAUDVERE (2011).

³ FABÍKOVÁ (2013, 21): „Zdroje inspirace súfismu nabídla také spiritualita buddhistické a hinduistické větve. Islámská mystika přejala z buddhismu vzory mnišství a z Indie meditační techniky. Dalšími zdroji se jeví gnóze a esoterická tradice. V této souvislosti je však nesnadné určit kde začínají a končí hranice mystiky a magie.“

⁴ PEZA (2020, 107) na základě vlastního výzkumu uvádí 30-40 % albánské populace.

⁵ BOWMAN (2004, 3)

Lidové prvky v bektášiji přispěly k popularitě bektášije a jejímu začlenění do společnosti Albánie, Kosova i Severní Makedonie.

Z hlediska sunnitského islámu je postavení bektášije v rámci islámu sporné, súfijové jsou považováni za inkluzivní, pověřenou skupinu nerespektující islámské právo a nemající znalost Koránu (věří spíše v jeho alegorický a symbolický, neliterární, esoterní význam *batin*). Súfijci jsou kritizováni pro život „na obláčcích mystické extáze“.⁶ Kritici súfismu zavrhnou především nevyžádané inovace islámu z nemuslimských civilizací, jeho izolaci a uzavřenost, úctu ke světcům a poutě k jejich hrobům, některé druhy hudby, pověřené praktiky či oddanou podřízenost řádovým představeným.⁷

S přiřazením súfismu k lidovému islámu je ovšem třeba postupovat obezřetně. Podle Ostřanského (2004, 18) některé aspekty lidové religiozity, které kritikové připisovali „rozkladnému vlivu islámské mystiky“, súfijové samotní kritizovali často ještě ostřeji než jejich odpůrci. Ať už je však na bektášiju nahlíženo jakkoli, jednu věc řádu nelze upřít: jeho velký záběr v oblasti vlivů a inspirace mu poskytuje množství prostoru pro lidovou spiritualitu, kterou se bektášijští hodnostáři snaží začlenit do každodenního života řádu. Tato různorodost umožnila snazší přijetí této podoby islámu v albánské společnosti, kde byly hluboce zakořeněné křesťanské a pohanské tradice a zvyky.

Otázka po lidových prvcích v bektášiji otevírá široké spektrum příbuzných otázek. Je bektášija jako lidový islám prezentována i na veřejnosti? Je osobní spiritualita lidí, čerpajících pro svoji zbožnost inspiraci z lidových prvků konzistentní, ucelená, čerpá z tradice bektášije a islámského súfismu, nebo je fragmentární, připravená podle

---

⁶ Terénní deník, s. 5 (20.5.2021). Z požadavků sunnitského islámu bektášové dodržují šariu (viz kap. 3.2.).

⁷ CHMELOVÁ (2014, 121). Pro komplexní rozbor vztahu bektášije k sunnitskému islámu viz CLAYER (2012, 183-203)

pragmatického individualismu? Čím je tato spiritualita sycena? Jsou to zdroje explicitně náboženské nebo náboženské spíše implicitně?⁸

Všechny tyto otázky mají společného jmenovatele, dotýkají se bektášíjské spirituality a jejích zdrojů. Může být sporné, zda můžeme hovořit o spiritualitě i v nekřesťanských náboženských tradicích, které nepojednávají ani netematizují Ducha (Spiritus) jako Boží osobu. Pojem *spiritualita* sice má kořeny v křesťanské tradici, ve druhé polovině 20. století se však podle Vojtíška (2012, 10n.) rozšířil na Západě i mimo oblast křesťanství, především vlivem hnutí Nového věku, a vstoupil do odborné rozpravy jako pojem vyjadřující institučně nezakotvenou zbožnost. Pojem spiritualita začal vyjadřovat spíše inspiraci v mimokřesťanských duchovních tradicích, a dokonce se rozšířil i mimo oblast považovanou za doménu náboženství.⁹

Někteří lidé, kteří čerpají z bektášíje pro svou osobní spiritualitu, nepřijímají bektášíju jako celek, ale spíše si z této tradice vybírají prvky, které zahrnují do své osobní spirituality, často s minimálními znalostmi z této oblasti. Někteří věřící často nevnímají, že by dělali něco náboženského (Vojtíšek tyto prvky chápe jako implicitně náboženské).¹⁰ Roli Posvátna může hrát i to, co je mimo sféru, kterou obvykle chápeme jako náboženskou. Z toho důvodu v případě bektášíji nemluví o náboženství, ale o bektášíjské spiritualitě.

Při interpretaci zdrojů bektášíjské spirituality přistupuji k tématu skrze Niniana Smarta,¹¹ jehož modelem spirituality se na základě kategorie Posvátna u nás inspiroval Zdeněk Vojtíšek (práci N. Smarta u nás zpřístupnila Fiona Bowieová).¹² Smartův a Vojtíškův model se zdá být pro postižení zdrojů spirituality bektášíje velmi relevantní. Lidé, kteří

---

⁸ VOJTÍŠEK (2012, 31-43)

⁹ Tamtéž, 11

¹⁰ O explicitní a implicitních zdrojích spirituality blíže viz VOJTÍŠEK (2012, 34n).

¹¹ SMART, Ninian. *Dimensions of the Sacred. An Anatomy of the World's Beliefs*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 1996.

¹² BOWIE (2008, 35n.)

čerpají z bektášije pro svou osobní spiritualitu, nepřijímají bektášiju jako celek, ale spíše si z této tradice vybírají prvky, které zahrnují do své osobní spirituality podle svého subjektivního výběru. Vojtíšek tento typ zbožnosti charakterizuje jako zbožnost subjektivní zkušenosti a představuje ho společně se zbožností objektivní pravdy.¹³ Použití Vojtíškovy a Smartova modelu spirituality je výhodné i z toho důvodu, že v rámci jednotlivých kategorií zbožnosti subjektivní zkušenosti poskytuje prostor pro lidovou zbožnost a individuální doteky Posvátna. Jejich model spirituality pomáhá pochopit, že spiritualita jednoho člověka se může napájet na různých rovinách z různých zdrojů.¹⁴ Proto tento model upřednostňuji. Spiritualitou chápu společně s Vojtíškem (2012, 22) složku osobnosti, která umožňuje zakotvení ve smyslu, který je všeobecně lidskou potřebou. Je to tedy širší pojem než spirituální zážitek, etika, příběhy či předpoklady. Z těchto rovin spiritualita sestává. Tato složka osobnosti se vytváří vnímáním Posvátna, rozvíjí se ve vztahu k Posvátnu a různými způsoby (třeba i lidovými) tento vztah projevuje.¹⁵ Toto chápání spirituality akcentuje zkušenost setkání s Posvátnem a je výrazně ottovské. Člověk potřebuje mít „hudební sluch“ pro tuto působící moc, tzv. numinózní zkušenost, ta je na vnímání Posvátna vázána.¹⁶ V průběhu návštěv sakrálních objektů bektášije v Kosovu, Albánii a Severní Makedonii jsem zjistil, že pro spiritualitu bektášije je ottovsky chápaná kategorie Posvátno velmi důležitá.

---

¹³ HAVLÍČEK (2020). Jednotlivé kategorie tohoto druhu zbožnosti odpovídají Vojtíškovým kategoriím zbožnosti objektivní pravdy. V praxi příliš nejde v oblasti spirituality najít hranici mezi objektivní pravdou a subjektivní zkušeností, tyto oblasti spirituality se v praxi navzájem prolínají a slouží spíše jako didaktická pomůcka, s jejímž schématem se dá dobře pracovat. V praxi pak nejde o to doložit „bud“ a „nebo“, ale spíše nalézt přesahy, přechody či přelivy, kdy se podoby spiritualit subjektivní zkušenosti a objektivní pravdy mísí a vždy v nějaké době, sociální skupině, kultuře jedna z nich převažuje.

¹⁴ VOJTÍŠEK (2012, 24)

¹⁵ Tamtéž, 19

¹⁶ Oproti tomu např. BARTH (1988, 238) v křesťanské teologii spiritualitu „odposvátňuje“. Nepůsobí pocit anihilace a stvořenosti, nýbrž svobodně a nezávisle na jakýchkoli našich předpokladech (neřkuli jistotě, co tato moc způsobuje!) Duch nechává „zaslechnout svou šelest“, což nevyžaduje numinózní zkušenost, nýbrž víru vycházející z údivu. Zde se naplno odhaluje rozdíl mezi Ottem a Barthem, respektive mezi teologií přirozenou a dialektickou, kde je zásadní jednosměrnost vztahu Bůh-člověk, Spravedlivý-hříšník, Dárce-obdarovaný, Milostivý-omilostněný.

Metodou terénního výzkumu bylo zúčastněné pozorování v sakrálních objektech a rozhovory. Věnoval jsem se především lidovým prvkům, se kterými jsem se setkal v Albánii, Kosovu a Severní Makedonii. Postupoval jsem od jihu Albánie, kde je největší koncentrace bektášů, až na sever do oblasti Kosova a Severní Makedonie. Návštěvu objektů jsem plánoval podle knihy Kestriny Pezy *Řád bektášija a další mystické řády u albánského obyvatelstva na Balkáně* (2020, 128-143), kde se v příloze nachází celosvětový seznam objektů bektášijského řádu.

Struktura diplomové práce se odvíjí od Vojtíškovy modelu spirituality a jeho chápání pojmu Posvátno. Slovo *Posvátno* píšu s velkým „P“, abych ho jako předpokládanou transcendentní skutečnost odlišil od slova *posvátný* s malým „p“. Toto *posvátné* vzniká setkáním s *Posvátnem*.¹⁷ S použitím Vojtíškovy modelu se v první části práce snažím o konzistentní představení spirituality bektášije tak, jak bývá prezentována v publikacích o bektášiji. Lidovým prvkům, které vstupují do osobní spirituality bektášů, se věnuji ve druhé části práce, nazvané *Zdroje osobní spirituality bektášů*. Přizpůsobení se dávným zvyklostem je na bektášiji patrné v současnosti a bylo tomu tak i v minulosti. Převážně v prostoru lidové spirituality řád překonal i omezení a nakonec i zákaz aktivity roku 1967 komunistickým režimem v Albánii.

---

¹⁷ Tamtéž, 17

1. Představení bektášije

Oficiální statistiky počtu členů mystických řádů neexistují a musíme se spoléhat na údaje poskytnuté samotnými řády, a to platí jak pro Albánii, tak i pro další země, kde se příslušníci mystického řádu bektášija, zvaní bektášové, vyskytují.¹⁸ Podle vlastních odhadů řádů přibližně polovina muslimů v Albánii¹⁹ (obr. 1) čerpá pro svou spiritualitu z bektášije²⁰, přibližně 5000 bektášů se nachází v Severní Makedonii,²¹ Kosovo bývá představováno jako nám nejbližší země s největším procentem muslimů na světě, některé statistiky uvádějí téměř 96% muslimů v Kosovu²² (obr. 2), počet bektášů v Kosovu podle dostupných informací znám není. Podle odhadu v hierarchii bektášije nejvýše stojícího, bývalého světového dede baby Reshata z roku 2005 celková světová bektášijská populace činí přes 7 milionů přívrženců,²³ diaspora v Albánii se po zákazu bektášije v Turecku roku 1925 stala největší organizovanou skupinou bektášů na světě.²⁴ V Albánii se nyní nachází i organizační centrum řádu (obr. 3). Geografické rozšíření bektášijů na Balkáně ukazuje obrázek 4.

Algar (1989, 1161) se pokouší v historii bektášije oddělit nánosy legend od historických fakt a považuje za jisté, že se bektášija objevuje v Anadolii v třináctém století mezi tamními dervišy, stoupenci Bektáše Veliho z Chorásanu, pravděpodobně žáka Baby Ishaka, jehož vzpora se odehrála v roce 1240. Definitivní podobu bektášiji vtisknul Balim Sultán v 16. století. Tehdy už se členy bektášije stávali janičáři, přitahováni nejspíše

---

¹⁸ VYTEJČKOVÁ (2016, 258), PEZA (2020, 107)

¹⁹ Celkový počet muslimů v Albánii je 70% z 3,4 milionové populace (Human Rights Without Frontiers, 1996, 9).

²⁰ PEZA (2020, 6)

²¹ EMINI (1999)

²² <https://muslimpopulation.com/Europe/>, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/05/240282-KOSOVO-2020-INTERNATIONAL-RELIGIOUS-FREEDOM-REPORT.pdf>, <https://www.cbsnews.com/pictures/most-heavily-muslim-countries-on-earth/2/>, navštíveno 3.6.2021

²³ GERSHMAN (2008, 4)

²⁴ SCHWARTZ (2018), <http://www.islamicpluralism.org/2340/the-bektashi-alevi-continuum-from-the-balkans-to>, navštíveno 3.6.2021.

křesťanskými prvky v bektášiji.²⁵ Bektášija se stala důležitou politickou silou v Osmanské říši až do porážky janičářů Mahmudem II. roku 1826, který v bektášiji viděl konzervativní opozici.²⁶ Následovalo zničení mnoha bektášijských sakrálních památek. Po krátkém období rozkvětu řádu byla v roce 1925 bektášija spolu s ostatními řády dervišů v Turecku zakázána a hlavní sídlo bektášije se roku 1931 přemístilo do Tirany. V Albánii se už roku 1914 bektášija stala uznaným náboženstvím, v roce 1945 byla uznána i komunistickým režimem především z důvodu přesvědčení komunistických hodnostářů, že se řád může stát nositelem národní, progresivní a nenáboženské verze islámu.²⁷ Činnost řádu byla v Albánii zakázána komunistickým režimem roku 1967, v roce 1988 byla po jeho pádu činnost řádu opět obnovena, opět s hlavním sídlem v Tiraně.

---

²⁵ ALGAR (1989, 1162)

²⁶ OSMANI (2012, 112)

²⁷ CLAYER (2012, 186)

2. Kategorie Posvátno

*Nedokáže-li se poutník směřující k místu se svatou pověstí
v průběhu cesty vnitřně očistit a někdy přímo obrátit,
čas a prostředky vynaložené na tuto cestu přišly vniveč.
Právě čas putování je tou nejlepší přípravou pro setkání se svatostí,
je symbolem a jakousi zkondenzovanou repeticí celoživotní cesty.*

Bohuslav Blažek: Princip nečitelnosti²⁸

Může být otázkou, zda to, jak chápou pojem „posvátno“ antropologové náboženství, lze přenést i na bektášijiu. Rumunský historik a fenomenolog náboženství Mircea Eliade se v knize *Posvátné a profánní* pokusil z hlediska západního myšlení pojmut svět, ve kterém žil člověk archaických a východních společností. Posvátnem se zabýval také Rudolf Otto (v knize *Posvátno - das Heilige*) a další antropologové náboženství. Islám obecně neodděluje posvátné a profánní tak ostře,²⁹ jako to nacházíme u Eliadeho, Otta i dalších autorů.³⁰ Výrazy jako „svatý“ či „posvátný“ jsou v sufismu spojeny spíše s mírou „blízkostí“ Bohu. Ačkoli je v textu používám, nejsou v textu o sufismu zcela na místě, neboť evokují konotace z odlišného křesťanského prostředí, kde je pojem „svatý“ či „světec“ (ar. *walí*) spojen s představou přímluvce u Boha.³¹

V návaznosti na práci Ibn Arabího a jeho koncept jednoty bytí *wahdat al-wudžúd*³² někteří muslimové věří, že svět tvoří s Bohem i nadále v určitém smyslu jednotu, což je z hlediska

---

²⁸ BLAŽEK (1999)

²⁹ KROPÁČEK (2011, 232)

³⁰ Např. Levi-Strauss, Durkheim, viz BOWIE (2008, 28n.)

³¹ OSTŘANSKÝ (2004, 20)

³² Tamtéž, 21

sunnitského islámu považováno za nepravověrné.³³ Posvátno se tak může projevat v nějakém předmětu či rostlině. Zde nacházíme obdobu v konceptu jednoty bytí bektášíje. Mnozí západní orientalisté a historici náboženství považovali a považují tento koncept za veskrze panteistický. Například Miranda Vickers (2019, 21) označuje bektášíju za panteistickou víru v přítomnost Boha v přírodě, zvířatech a lidech. V platnosti i nadále zůstává nezrušitelná transcendence Alláha, která je v islámu prioritou, proto má tento koncept spíše než k panteismu blíže k pan-en-teismu.³⁴ Posvátnost bektášové přisuzují naukám a normám, zážitkům, příběhům, svátkům a individuálním i společným úkonům, posvátným místům a předmětům. Během pravidelných rytmů posvátného a profánního³⁵ tak vstupují do zcela odlišného, rituálního času a prostoru. Dobře to postihuje Yurekli (2012, 2), když píše, že je obtížné studovat posvátná místa islámu (*shrines*), protože jejich význam je jim přisuzován pozorovatelem. Kategorie Posvátna není očividná pro každého.

Mystika obecně podle Otta (1998, 33) akcentuje iracionální momenty v náboženství. Prožívání protikladu mezi posvátným a profánním je v sufismu běžné – mystikové se snaží o odhalení (*kašf*) závoje smyslového vnímání a tak pohlédnout do Božího světa.³⁶ Existence Posvátna, které není třeba prokazovat nebo je i nemožné prokázat, je i u bektášů předpokladem, se kterým přistupují ke světu. Napětí mezi *mysterium tremendum* a *mysterium fascinans* (tajemstvím vzbuzujícím chvění a úžas) v prožitku setkání s Posvátnem a jeho racionálně-iracionální základ³⁷ je typický i pro spiritualitu bektášíje. Posvátné a profánní není od sebe striktně odděleno jako různé typy zkušenosti, jeden bez druhého nedává smysl; vyskytují se společně a ve vzájemném protikladu, jsou součástí

---

³³ „Např. Ibn Arabí chápal víru v jedinečnost Alláha tak, že je pouze jedna existence a tou je Alláh. Hlavní proud islámu klasifikuje taková přesvědčení jako panteismus.(...) Pravověrný islám tyto ideje odmítl a vyhlásil je za herezi“ (PHILIPS, 2012, 11).

³⁴ OSTRÁNSKÝ (2004)

³⁵ EL GUINDI, F. *By Noon Prayer: The Rhythm of Islam*, Oxford: Berg, cit. in HENIG (2011, 176).

³⁶ KROPÁČEK (2011, 165)

³⁷ OTTO (1998, 20n.)

téhož pořadajícího systému.³⁸ Takové pojetí termínu posvátno je možné vztáhnout i na bektášíju.

---

³⁸ DOUGLAS (1976, 40), cit. in BOWIE (2008, 59)

3. Aplikace kategorie Posvátno na bektášiju

3.1. Posvátno a spiritualita

Trimingham (1971, 1) považuje spirituální vnitřní zážitek přímo s Bohem jako určující pro definici súfismu. Hledá pro ni záměrně co nejširší pojem, aby zahrnul jeho různorodé projevy. Spiritualita bektášů je však širší pojem, zahrnuje mnohem širší spektrum projevů než zážitek. Součástí bektášijské spirituality jsou příběhy, posvátné předměty a osoby. Bektášové mají i posvátné společenství a posvátnou tvorbu. Zdeněk Vojtíšek (2012), inspirován prací amerického religionisty Niniana Smarta (1996, 10-11), na základě vztahu k posvátnému vymezuje těchto oblastí projevů spirituality celkem sedm. Jeho model lze vztáhnout na bektáše a použít ho pro postihnutí i jejich spirituality. Ve spiritualitě bektášů můžeme vysledovat těchto sedm vzájemně provázaných oblastí:³⁹

- 1) Posvátné předpoklady – posvátné nauky a koncepty učení,
- 2) Posvátné obřady – posvátné děje a úkony – zvyky a svátky
- 3) Posvátné normy a hodnoty – etika
- 4) Posvátná vyprávění
- 5) Posvátné zážitky
- 6) Posvátné společenství
- 7) Posvátná tvorba

Vojtíškovo rozlišování sedmi oblastí spirituality vychází z psychologie osobnosti a psychologie náboženství. Jeho výhodou je, že pomáhá porozumět tomu, co vytváří spiritualitu bektášů. Umožňuje komplexně postihnout to, čím je tato spiritualita vytvářena, včetně zdrojů mimo religiozitu, tedy ve Vojtíškově pojetí mimo tradiční a institučně

---

³⁹ Upraveno podle VOJTÍŠEK (2012, 20n.)

zakotvenou spiritualitu. Do takto široce pojímané spirituality lze zahrnout i zdroje lidové zbožnosti, které jsou podstatné pro osobní spiritualitu bektášů. Nejvýrazněji je vidím zastoupeny v bodě Posvátné zážitky, proto tento bod probírám až ve druhé části, nazvané osobní spiritualita bektášů. V následujícím textu postupně rozeberu všechny ostatní body Vojtíškova modelu vztažené k bektášiji.

3.2. Posvátné předpoklady – posvátné nauky a koncepty učení

Algar (1989, 122) uvádí, že bektášijské učení patří do směru ší'ca, což je zkratkou slova „Ší'at Alí“. Podle Birgeho (1937, 87) neexistuje žádný závazný soubor bektášijského pravověří, a tak je mezi bektášiji patrná velká svoboda v identifikaci se s učením. Důležitou součástí víry bektášů je víra v posloupnost imámů ve vedení *š'cy* (tzv. dvanáct imámů). Podstatná je pro bektáše i organizační struktura, hierarchie představitelů řádu, kteří jsou členy řádu považováni za autoritu ve věcech víry. Nejvyšší představitel řádu je světový dede baba haxhi Edmond Brahimaj (nar. 1959, obr. 6). Peza (2020, 45) cituje jeho vyjádření, že bektášové sami sebe považují za alevity, věří v učení Píra Hádži Bektáše Velího a ve 12 imámů a jejich děti, které považují za nevinné oběti, v proroka Muhammada, jeho zetě a bratrance Alího, v Alího dceru Fátimu a jeho vnuky Husajna a Hasana, kteří měli náboženské a politické právo vést ummu.

Alevité jsou stoupenci Alího ibn Abí Tálíba a jedná se o velmi široký pojem. Podle Vytejčkové (2016, 258) se alevité i bektášové hlásí k odkazu hadži Bektáše Velího a někdy se označují souhrnným názvem Alevi-Bektaşi-Kızılbaş. Kropáček (2015, 4) v článku *Jsou alevité muslimové?* uvádí, že existují různé úhly odpovědi na otázku, zda jsou alevité muslimové - podle německých a rakouských badatelů se nejedná ani o sunnitskou, ani šíitskou ortodoxii. V Albánii je tak vedle sunnitského islámu oficiálně uznána ještě bektášija jako samostatná větev, zatímco v Severní Makedonii je včleněna

do větve sunnitské.⁴⁰ Podle Kropáčka (2015, 2) se alevismus a bektášija dají chápat jako dvě tváře stejného náboženského společenství, alevismus jako anatolská venkovská varianta městského řádu bektášija. V bektášiji je na prvním místě uctíván Alláh, pak Muhammad a nakonec Alí, jejich spojení je však v bektášiji chápáno různě.⁴¹ Pro alevity představuje Muhammad racionální, exoterickou stránku (*zahir*), Alí stránku ezoterickou (*batin*) – Muhammad bývá obrazně označován jako město vědění a Alí jako brána do něj.⁴² V albánské bektášiji dále chovají velkou úctu k Abaz Alímu, bratru z otcovy strany imáma Husajna, postavě z bitvy u Kerbely (viz bod Posvátná vyprávění).

Vzhledem k tomu, že v bektášiji je nutné projít mnoho zasvěcovacích rituálů, než se dostaneme k jádru učení, jsme často odkázáni pouze na lidovou podobu víry. Na druhou stranu je však nutné neustálé vzdělávání, aby věřící mohl v hierarchii postupovat. Jak uvádí Peza (2020, 37), pro zájemce zvenku (i z řad bektášů, pokud nejsou členové řádu) je obtížné dostat se k tajným informacím o učení, k těmto naukám mají přístup pouze členové. Přesto existuje jakýsi základní soubor učení, který je veřejně přístupný v publikacích. Peza (2020, 45n.) mezi základními prvky učení uvádí: koncept mistra s konceptem následování, koncept čtyř bran se čtyřmi pilíři (viz samostatný oddíl v kapitole *Posvátné normy a hodnoty - etika*), koncept Alláh – Muhammad – Alí, koncept práva členů prorokovy rodiny vést ummu, koncept dvanáctého imáma (s tzv. konceptem *taqija*, jeho skrýváním za účelem ochrany jeho života) a koncept tzv. čtrnácti neviňátek, dětí imámů, které zakusily mučení a buď na jeho následky zemřely, nebo byly zabity. Engelthaler (2006, 73n.) koncept mistra a koncept čtyř bran uvádí jako sdílené koncepty s jinými mystickými řády v rámci sufismu, jako prvky učení typické pouze pro bektášiju uvádí trojici Alláh-Muhammad-Alí, úctu ke dvanácti imámům a čtrnácti neviňátkům.

---

⁴⁰ SCHWARTZ (2018)

⁴¹ PEZA (2020, 46)

⁴² VYTEJČKOVÁ (2016, 270)

Bektášija sdílí s islámskou mystikou (súfismem) základní mystické předpoklady obecně chápané jako *via mystica*. Engelthaler (2006, 16)⁴³ *viu mysticu* chápe jako pokračování šaríy v rámci její interpretace jednotlivými právními školami, pro muslimy s hlubší zbožností (*taqwá*).⁴⁴ Mystik, který už dodržuje šaríu, dále kráčí po mystické cestě řádu (*tariqa*), vedoucí k poznání pravdy (*haqíqa*). Engelthaler (2006, 16n.) představuje i detailnější pohled na mystickou cestu. Na této cestě (*tariqa*) mystik prochází různými zastávkami a stavy, které mají trvalý charakter. Súfijské bohatství spočívá v tom, že stav je nezasloužená milost, Bůh sám stav (*hál*) mystikovi ve své milosti daruje, zatímco zastávka (*maqám*) je dosažený splněný úkol adepta. Stavem je například bázeň (*chawf*) před Bohem či naděje (*radžá'*), zastávkami například chudoba (*faqr*) či pokání (*tawba*). Hranice mezi zastávkami a stavy je však často velmi neostrá.

3.3. Posvátné obřady – posvátné děje a úkony – zvyky a svátky

Jak píše Peza (2020, 93), bektášové dodržují tyto zvyky a svátky: modlitební obřad *zikr* (ar. *dhikr*), a to ideálně dvakrát denně, ale v rámci určitých skupin i jen jednou týdně. K této praxi bektášové používají *Knihu ponaučení imáma Džařara Sádika*. Dhikr se obvykle skládá z recitace Koránu, meditace nad krásným Božím jménem, zpěvu *ilahi* a obvykle po něm následuje jednoduché jídlo. Podle Kropáčka (2008, 124) lze podle způsobu dhikru rozlišovat tariqy umírněné a výstřední, bektášija by patřila mezi umírněné. Pro bektáše není příliš podstatný Ramadán, je věcí volby každého věřícího, do jaké míry chce Ramadán dodržovat. Světové centrum bektášiji v Tiraně (obr. 3) v průběhu Ramadánu organizuje setkání a hostinu s věřícími a představiteli jiných náboženství, což není jen bektášijská tradice. Bektášové spíše slaví tzv. Matem, 10 dnů smutku a půstu, kdy se připomíná smrt mučedníků v bitvě u Kerbely. 22. března bektášové obvykle společně

---

⁴³ Vychází zde především z knih GOLDZIJER, L: *Vorlesungen uber den Islam* a SCHIMMEL, A.: *Mystische Dimensionen des Islam. Die Geschichte des Sufismus*.

⁴⁴ Podle KROPÁČKA (2008, 115) je tariqa dobrovolná cesta vyšší, mystické zbožnosti nad rámec šaríy, nabyla však kontrastního významu oproti synonymnímu šaríi.

s muslimskými národy slaví Nevruz, narozeniny Imáma Alího. Kromě toho se v Albánii slaví i narozeniny Muhammada, Fátimy a zakladatele bektášije Hadži Bektáše. Pro spiritualitu bektášů jsou velmi důležité poutě na posvátná místa v Albánii i mimo území Albánie.

3.4. Posvátné normy a hodnoty – etika

Bektášija v rámci islámu reprezentuje postmoderní hodnoty, například volba toho, jaké posvátné normy bude dodržovat, zcela závisí na jedinci.⁴⁵ V postmoderní společnosti je proto bektášija velmi úspěšná. Prezentuje se jako životní styl, jako náboženství objektivní pravdy, ale tato pravda je neslučitelná pouze s jednou tradicí, je přístupna i tradicím dalším a věřící mohou svojí spiritualitu sytit i z jiných zdrojů než z islámu, především ze zdrojů lidové zbožnosti, sycené zdroji jak explicitně náboženskými, tak i náboženskými spíše implicitně. Bektášija je velmi tolerantní k jiným náboženstvím, nesnaží se příliš o proselytismus, spíše se snaží o zvýšení počtu kleriků jiným způsobem.⁴⁶ Také množství svatých míst může odrážet tendenci k zatlačení spirituality do individuálního prostoru.

Dobře to zapadá do dědictví západního esoterismu nebo hermetismu,⁴⁷ pokud hermetismem myslíme spíše naukový základ této tradice než její praktické projevy v současném hnutí Nového věku. Tradice západního esoterismu či hermetismu vyrůstá z gnóze. Gnóze hlásala důležitost esoterického poznání pro vnitřní osvobození a spásu

---

⁴⁵ PEZA (2020, 107)

⁴⁶ Tamtéž, 108

⁴⁷ Podle VOJTÍŠKA (2020) „do této bohaté tradice přispěli lékaři a léčitelé (Paracelsus, F. A. Mesmer s „živočišným magnetismem“, S. Hahnemann s „homeopatií“), svobodní zednáři, astrologové, okultisté, hermetické řády, parapsychologové, zcela zásadní podíl má Teosofická společnost (založená roku 1875), která rozhodujícím způsobem ovlivnila alternativní náboženství na Západě během 20. století. Z jejích kořenů vyrostlo od 60. do 80. let 20. století hnutí Nového věku (New Age) a stalo se na Západě (vedle křesťanství) na přelomu 20. a 21. století náboženským mainstreamem, nyní známo jako „nenáboženská spiritualita“, v lidové podobě jako „esoterika“.“

člověka. Podle gnóze je pravým smyslem života osvobození se od viditelného světa skrze poznání Boha. Poznat Boha znamená, podle gnóze, dosáhnout spásy. Spása spočívá v pozvednutí se nad sféru věcí pozemských a čistě lidských k poznání věcí božských a osvobození od těla a tělesnosti. Tento způsob chápání spásy má za následek nový pohled na tělo, na lidské city a vášně: tyto věci získaly negativní význam.

Teologie bektášije je výrazně gnostická. Bektášové kladou důraz na správné poznání, které vysvobozuje z těla, a dává člověku možnost nahlédnout Boha. V bektášiji je stvoření v podstatě dobré - celý vesmír vznikl emanací (ar. *fajd*) z božské podstaty. Novoplatónský dualismus se ale projevuje v tom, že vliv boží je nepřímý, protože svět stvořil dárce forem, aktivní intelekt, což ochránilo nejvyššího Boha od znečištění hmotou. K této emanaci došlo podle islámských mystiků z vůle Boha poznat Sebe. V etických otázkách šli gnostikové jedním ze dvou směrů, které v extrémní podobě vyjadřuje askeze nebo úplný nezájem o hmotné a tím i o mravnost vzhledem k hmotnému světu.⁴⁸ Bektášové se vydali spíše cestou askeze. Mystická cesta (*tariqa*) tedy vede přes odpoutání se od zdánlivých hodnot tohoto světa, potlačení nízkých a škodlivých pudů (*via purgativa; šaría*) k osvícení (*via illuminativa, tariqa*) až k *unio mystica (haqíqa)*, nalezení Boha, splynutí s ním a setrvání v něm. Těmto fázím mystické cesty odpovídají v bektášiji tzv. čtyři brány.

Nauka o čtyřech branách

V nauce o čtyřech branách jsou formulovány etické požadavky na bektáše, je z nich tak patrná souvislost víry a morálky. Můžeme je najít v Makalat, sbírce učení zakladatele bektášije Hadži Bektáše Veliho, připisované Hadži Bektášovi.⁴⁹ Mezi další příručky, kde

---

⁴⁸ POKORNÝ (2013, 304) uvádí, že z hlediska dějin náboženství je podobná směsice spirituality a laxní morálky později doložena v gnózi. Tito lidé údajně žili bez morálních zábran, což mohlo souviset s jejich vědomím dokonalosti.

⁴⁹ YUREKLI (2012, 65)

nalezneme etické směrnice bektášije, patří kniha předpisů a kniha příkázání. Nenásilí a láska k lidem patří mezi základní principy, společně s lidskostí, pokorou, pravdomluvností, trpělivostí a snahou o dosažení univerzální pravdy.⁵⁰

Mezi bektáši se traduje⁵¹, že Bůh stvořil čtyři druhy lidí: *zbožné*, "uctívače *Boha*" (ar. *ʿābid*) – ti uctívají Boha pouze dodržováním Zákona, *askety* (ar. *záhid*) – ti putují po mystické cestě a naplňují učení řádu, *znalce* [Boha] (ar. *ʿarif*) – ti dosahují spirituálního poznání (ar. *maʿrifa*) a tzv. *milující* (ar. *muhibb*) - tj. ty, kteří nalézají skutečnost, pravdu (ar. *haqíqa*). V tomto pořadí přiřazují bektášové každou kategorii k jedné bráně své duchovní cesty. Podle svého terénního výzkumu je uvádí Birge (1937).⁵² K pravému poznání lze podle bektášů⁵³ dospět projitím tzv. čtyř bran, tj. dodržováním *šaríy*, sledováním *taríqy*, dosažením *maʿrify* a tím poznání *haqíqy*. Každá brána přitom spočívá na deseti povinnostech/ctnostech, které se snaží v touze dosáhnout *haqíqy* naplňovat. Bektášové věří⁵⁴, že tyto čtyři brány byly zjeveny již Adamovi prostřednictvím archanděla Gabriela.

Čtyři brány znázorňují, jak člověk, který si je vědom svého postavení ve světě, usiluje během svého života dosáhnout původní jednoty s Bohem (ar. *tawhíd*) a stát se „dokonalým člověkem“. To se nemusí během tohoto života podařit všem, proto někteří bektášové podle Birgeho (1937, 134) věří v tzv. metempsychózu, posmrtné stěhování duší do jiného lidského nebo zvířecího těla, kdy je možné tohoto cíle dosáhnout. Na rozdíl od Birgeho Peza (2020, 44) tento pojem v literatuře ani v rozhovorech s nejvyššími představiteli bektášije nezaznamenala, není to tedy již příliš živý koncept.

---

⁵⁰ Tamtéž, 20

⁵¹ ENGELTHALER (2006, 78)

⁵² Cit. In ENGELTHALER (2006, 85)

⁵³ ENGELTHALER (2006, 78)

⁵⁴ Tamtéž, 78

3.5. Posvátná vyprávění

Pro bektášiju jsou velmi důležitá vyprávění zachycená ve sbírkách Makalat (ar. *Maqálat*) a Velayetname, sbírkách učení a legend o životě a zázracích zakladatele bektášije Hadži Bektáše Veliho.⁵⁵ Jeho život legendární i historický zpracovává např. Birge (1937, 33n.). Legendy ho podle něj představují jako mystika putujícího z Chorásanu do Rumy, činícího zázraky. Podle tradice žil v letech 1248-1337 a jeho původ (ar. *silsila*) lze vystopovat až k Muhammadovi. Z historických údajů lze vyčíst, že žil ve třináctém století, byl ovlivněn sufím Ahmetem Yesevím, shromáždil kolem sebe skupinu následovníků, rituálně využíval svíčky, jídlo a tanec, nosil spolu se svými následovníky charakteristickou pokrývku hlavy *tádž* a vyslal je před svou smrtí jako misionáře do různých oblastí.⁵⁶ Vedle životopisu hadži Bektáše existuje i mnoho dalších legend ze života světců, většinou jde o jeho žáky.⁵⁷

Pro každého jednotlivce jsou důležité individuální osobní příběhy, často inspirované duchovní tradicí bektášije.⁵⁸ Birge (1937, 39) uvádí příklad tradice v Albánii, kdy žena jde za babou či dervíšem, kteří jí na základě legendy o Hadži Bektášovi ve Velayetname dají zrnko čočky či pšenice, pokud si přeje ovlivnit pohlaví svého potomka.

Příběh stojí už v samotné etymologii slova Bektáš. *Bek* v turečtině znamená pán a *tash* je kámen. Zakladatel řádu Hadži Bektáš je často zobrazován jako ten, kdo přikazuje kamenům, aby se pohnuly,⁵⁹ ten, kdo přináší pokoj v obklopení zvěře, která obvykle slouží jedna druhé za potravu (obr. 7).⁶⁰ Hagiografie je silný zdroj posvátných příběhů.⁶¹ Příběhy

---

⁵⁵ Více v SAGGAU (2018)

⁵⁶ Více ALGAR (1989)

⁵⁷ VYTEJČKOVÁ (2016, 263)

⁵⁸ Několik takových osobních příběhů na několika místech zmiňuje PEZA (2020).

⁵⁹ ASGHARI (2020, 3) V jedné legendě z Velayetname si Hadži Bektáš kameny dokonce osedlá a jezdí na nich, aby ukázal, že je mocnější než jeho rivalové (BIRGE, 1937, 38).

⁶⁰ V pravoslavné tradici s těmito atributy bývá zobrazován sv. Mamas nebo Ježíš.

⁶¹ Bektášijské legendy nalezneme v YUREKLI (2012), legendy sbíral také BIRGE (1937).

často obsahují prvek metamorfózy, kdy se svatý mění v jiného člověka či zvíře. V bektášiji je přítomna celá struktura svatých. Tento panteon je symbolicky přítomen na posvátných místech.⁶²

Příběhy posilují vnímání posvátna a často zakládají svátky. Příběh o bitvě u Kerbely se připomíná v rámci svátku *Matem* (nazývaný někdy podle posledního desátého dne tohoto svátku *Ašura*). Podle Pezy (2020, 46) utrpení, pokání a sebeobětování, zmiňované v příběhu, je jeden ze základních konceptů bektášijské spirituality a jeden ze zakládajících příběhů bektášije (obr. 8).

V bektášijském podání⁶³ zní příběh tak, že roku 680 se Husajn, druhý syn Alího a Fátimy, vydal se svojí rodinou a asi sedmdesátičlennou družinou do města Kúfa⁶⁴, aby převzal vedení ummy. V průběhu cesty byli nuceni zastavit se na místě zvaném Kerbela⁶⁵, neboť jim v dalším postupu zabraňovalo několikatisícové umajjovské vojsko. Vojáci bránili Husajnovi a jeho družině v přístupu k řece a Husajnova družina tak musela tři dny přežít bez vody. Situace se vyostřila, když Husajn po několika dnech vyjednávání odmítl uznat Jazída, kterého za svého nástupce určil předchozí sunnitský chalífa Mu'áwija. 10. dne měsíce Muharramu umajjovské vojsko zaútočilo na Husajna a jeho družinu. Nikdo z tisíců šíitů shromážděných v Kúfě jim tehdy nepřišel na pomoc, Husajn byl zabit a o život přišla řada členů jeho rodiny. Nebyli však zabiti úplně všichni – přežily ženy a jako jediný Husajnovův mužský příbuzný přežil jeho malý syn Alí ibn Husajn Zajn al-Ábidín (čtvrtý imám), jenž byl podle tradice v době masakru nemocný, a proto ležel během bitvy skryt ve stanu. Ti, kteří přežili, měli být převezeni do Damašku, a odtud měli po jisté době být nakonec propuštěni. V Kerbele, která se stala jedním z nejposvátnějších míst pro šíity,

---

⁶² YUREKLI (2012, 38)

⁶³ Podle ENGELTHALER (2006, 90n.)

⁶⁴ Město v dnešním Iráku na západním břehu Eufratu, roku 657 ho Alí ibn Abí Tálíb ustanovil za své hlavní město.

⁶⁵ Město v dnešním Iráku asi 100 km jihozápadně od Bagdádu.

se dodnes nachází Husajnův hrob. V Kerbele každoročně probíhají poutě a na připomínku se v průběhu oslav Matemu někteří bektášové postí i od vody, aby pocítili jejich žízeň.

Masakr u Kerbely, především smrt třetího imáma (pro šíitské muslimy) a některých jeho příbuzných, významným způsobem přispěla k dotvoření šíitské identity. Husajnova smrt jen utvrdila šíity v nepřátelství vůči sunnitům, což zvýraznilo dodnes přetrvávající odluku šíitů a sunnitů. Zásadní byl rovněž motiv selhání kúfských šíitů, kteří nepřišli na pomoc. Následně se u některých projevíly výčitky svědomí a tito lidé se pod vedením jistého Sulajmána ibn Surada sdružili pod názvem „kajícníci“. Už na konci roku 684 se tito kajícníci organizovaně vydali na pouť do Kerbely, kde se začerněnými obličejí plakali, nařikali a vyznávali se z viny. Věřili, že by vinu mohli odčinit svou smrtí, kterou ovšem Korán zakazuje. Přáli si střetnout se s umajjovským vojskem jako tehdy Husajn se svou družinou, aby mohli přinést sebe sama jako oběť, což se většině skutečně splnilo. Ti, kteří zůstali naživu, vůbec nevnímali své přežití jako důvod k radosti. Připomínka utrpení imáma Husajna, lítost nad vlastním selháním a připravenost k sebeobětování se staly součástí šíitské identity a jedním ze základních kamenů šíitské spirituality.

Do literární podoby příběh převedl Naim Frashëri, který se narodil roku 1846 ve vesnici Frashër v jižní Albánii. Zápletka je konstruována kolem motivu ztracené bitvy, což podle Canettiho (1962, 143-154) vytváří tzv. náboženství nářku, kdy hrdina (někdy ztotožňován s Bohem) nespravedlivě umírá a utrpení, které pocítují jeho následovníci, způsobí, že se sami cítí být pronásledováni. Jak uvádí Duijzings (1999, 152), utrpení je součástí balkánského nacionalismu a často ve jménu tohoto utrpení bylo páčáno další utrpení. Hlavní hrdina, přestože je poražen, dosahuje skrze své mučednictví a utrpení morálního vítězství. Mučednictví hlavních hrdinů vede k vykoupení pro komunitu věřících, jejichž hlavním úkolem je pomstít jejich smrt.⁶⁶ Tento prvek pomsty není přítomen v současné bektášíji, prvek protestu ovšem ano – podle Pezy (2020, 29) albánské obyvatelstvo přijalo

---

⁶⁶ DUIJZINGS (1999, 152)

raději islám nebo katolické křesťanství z politických důvodů, protože bylo pod sférou vlivu srbského patriarchátu, a ten hájil zájmy ortodoxního etnika.

3.6. Posvátné společenství

Pro albánskou kulturu jsou typické rozhovory u kávy, pro které mají Albánci slovo *muhabet*. Muhabet, albánsky diskuse, je v bektášíji prostředkem předávání učení.⁶⁷ Místo, kde probíhají bektášíjské rituály a modlitby, se nazývá arabsky *takíja*, turecky *tekke*, albánsky *teqe*. Jedná se o řádové domy. V tekke obvykle žijí dervišové pod vedením jednoho baby. V tekke se nachází místnost, zvaná mejdan, kde se bektášové scházejí k modlitbám a diskuzím. Součástí tekke obvykle bývá tyrbe. Tyrbe je symetrická hrobka, kde se bektášové modlí či zde nechávají dárky.

Bektášové mají jak veřejné, tak neveřejné ceremonie, kam je obtížné se dostat, a to i pro sympatizanty s řádem. Ti spíše navštěvují veřejně přístupná posvátná místa, kde se obvykle nachází tyrbe. Mnoho prostoru pro lidovou zbožnost je i během poutí. Mnoho bektášů shodně prohlašuje, že se nejbliž cítí Bohu na posvátné hoře Tomorri během každoroční pouti.⁶⁸ Bektášové konají pravidelné poutě (*peleghrinazh*) na posvátná místa, kam také přinášejí oběti. Poutě na posvátná místa spjatá s posvátnými osobami či světci jsou pro bektášíje spojeny se společenstvím a jsou důležitou součástí života věřících. Přehled posvátných míst poutí podává Peza (2020, 96-97).

---

⁶⁷ PEZA (2020, 55)

⁶⁸ Tamtéž, 97

3.7. Posvátná tvorba

Důležitou součástí bektášíjské spirituality je posvátná tvorba. Už při zběžném pohledu na stěny a vybavení tekky je možné vidět mnoho uměleckých děl – růže a jiné květiny, obrazy, nástěnné hodiny, symboly a rekvizity spojené s řádem, bektášíjský časopis *Urtesia*, jinotajnou, mnohoznačnou poezii, někdy dokonce i anekdoty.

Mnozí bektášové věří, že imám Alí je dokonalý člověk, model, který mají následovat a ke kterému se modlí, protože ho zároveň považují za Boha. Alláha vnímají jako člověku příliš vzdáleného. Z toho důvodu bektášové uchovávají mnohá vyobrazení imáma Alího v různých uměleckých formách a doufají, že jim to přinese požehnání, bezpečí, dobrou úrodu a ochranu od zlého. K posvátné tvorbě rovněž můžeme počítat tzv. hurúfismus.⁶⁹ Jedná se o techniku malby portrétů významných osobností s použitím písmen z jejich jména. Obdoba hurufismu je u bektášíje kaligrafie, ozdobné osmanské písmo.⁷⁰

K posvátné tvorbě patří i lidové projevy bektášíje jako fyzické otisky nadpřirozených skutečností ve formě šlápějí svatých a posvátné předměty, jako například skály, stromy, prameny či kapky krve, které svatý zanechal, a o kterých bektášové věří, že mají zázračnou moc. Dále to jsou různé talismany například ve formě hlavy česneku či plyšových medvědů na ochranu před zlým okem (obr. 9), oblečení nechaného přes noc na posvátných místech, které se další den nosí (obr. 10) apod. Lze je často spatřit v tekkách, tyrbe a dalších místech důležitých pro spiritualitu bektášíje. Tyto projevy spirituality bektášíje jsou obsahem následující druhé části práce.

Pokud se při terénním pobytu naskytla možnost klást otázky, zaměřoval jsem je především směrem k osobní spiritualitě, protože okamžiky, ve kterých bektášové prožívají blízkost

---

⁶⁹ Tomuto tématu se věnuje ALGAR (1992, 41-54) nebo SCHIMMEL (1995, 304 n.)

⁷⁰ Více VYTEJČKOVÁ (2017, 21)

s Bohem, osvětlovaly lidové prvky v bektášiji. Otázky⁷¹ jsem používal jako návodné, diskuse nad nimi vedla k dalším otázkám spirituálního prožívání. Seznam otázek uvádím v příloze. Přepis rozhovorů v práci neuvádím, v druhé části práce věnované lidové spiritualitě uvádím jen některé zajímavé postřehy z terénního deníku. Posvátné zážitky jako některé osobní příběhy uvádí Peza (2020). Některým se věnuji ve druhé části práce, osobní spiritualita bektášů.

---

⁷¹ Upraveno podle SHAW (2007)

4. Zdroje osobní spirituality bektášů

4.1. Osobní spiritualita bektášů a lidová spiritualita

Bektášija poskytuje mnoho prostoru pro lidovou spiritualitu. Označení jevů za lidové může být do značné míry hodnotícím stanoviskem autora, který dané jevy ze své pozice hodnotí jako pověry či falešné předpoklady.⁷² K lidovému islámu řadí súfijské směry Milan Strmiska (2009, 35). Je však nutno zdůraznit, že lidové prvky překračují hranice vyznání a nacházíme je v každém náboženství, včetně sunnitského islámu. Na příkladu islámu v Bosně to ukazuje Bauer (2012, 50n.), který tyto prvky nazývá tradičními praktikami. Příznačné je mísení tradiční a moderní medicíny, jak ukazuje na příkladu Tekije Mesudia (obr. 11), kde se v prvních dvou patrech nachází moderní klinika a ve třetím patře súfijská tekke. Todd (2015, 7) vidí v lidovém charakteru sufismu klíč k jeho snadnějšímu přijetí místním obyvatelstvem. Při rozhovoru s ortodoxními křesťany jsem zjistil, že považují bektášiju za přijatelnější druh víry než sunnitský islám právě pro její toleranci tradiční spirituality.⁷³ Ta se zaměřuje na každodenní prožívání víry a praktické životními problémy. Bektášija do jisté míry reguluje lidovou spiritualitu, ale současně ji aktivně podporuje.

Lidovým prvkem je u bektášije víra v nadpřirozeno, například víra v to, že mohou komunikovat se svými zemřelými příbuznými.⁷⁴ V důsledku tohoto pojetí bektášové na posvátných místech často nechávají oblečení a fotografie svých blízkých (viz obr. 12) a věří, že na dálku získají nadpřirozenou pomoc. Bektášija přebírá mnohé místní zvyky a lidové projevy bektášije jsou nejen tolerovány, ale i podporovány.

---

⁷² HALIMI (2011, 91). Například PEZA (2020, 109) jako řešení nominální příslušnosti albánského obyvatelstva k bektášiji a jejího lidového charakteru nabízí vzdělávání hodnostářů. Nedostatek vzdělávání hodnotí jako jeden z největších problémů bektášije v současnosti.

⁷³ Terénní deník, s. 3 (29.4.2021)

⁷⁴ SHAW (2007, 279)

Bektášové uctívají zemřelé súfi jako svaté a věří o nich, že mohou pomoci živým. Poměrně běžné jsou modlitby za mrtvé, interpretace snů a oslavy Alího. Mnozí lidé, kteří se inspirojí bektášijou, provádějí rituály, které jim mají přinést uzdravení, ochranu od džinnů,⁷⁵ zlého oka⁷⁶ nebo magických sil, a požehnání. Rituály nabývají formy recitace pasáží z Koránu, amuletů, změny jména, návštěvy posvátného místa nebo už jenom polibku ruky dervíše, modlitby či konzumace karamelu. Derviš je vnímán jako ten, kdo disponuje duchovní silou a má větší duchovní vhled do problému než obyčejní lidé. Dobře to shrnuje K. Halimi (2011, 91):

„U každé *tekky*, a zejména její *tyrbe*, lidé hledají léky na různé nemoci či různé potíže, jako třeba bolesti hlavy či problémy v rodičovství. Návštěvníky jsou nevdané dívky, které prosí, aby se vdaly; přivádějí sem duševně nemocné, někdy žádají o talisman. Prosí i za domácí zvířata, za nalezení ztracených předmětů, zejména šperků. Věří, že *tekke* a *tyrbe*, stejně jako dervišové, mají nadpřirozené, mystické síly k odvrácení všeho zla, které je trápí. Kromě pozitivního vlivu má tento fenomén negativní stránku - šíření pověr. Lidé slibují, že přinesou různé dary, pokud se náhodou jejich stav zlepší, nebo je splněno jejich přání, například textil, košile, ryby, sýry, vejce, máslo, drobná zvířata jako ptáky, drůbež, maso, kůže obětí, které zabíjejí na Eid-Al-Fitr, dokonce i celého berana, ovci nebo kozu.“⁷⁷

K lidovým projevům patří i některé koncepty učení, například podle sunnitů je lidové šíitské očekávání Mahdího, skrytého dvanáctého imáma, jako toho, kdo v nejtěžším čase

---

⁷⁵ Duchovní bytosti objevující se v Koránu.

⁷⁶ Zlé oko neboli zlý pohled je podle DUNDESE (1981, 258) komplex lidové víry založený na představě, že jednotlivec má moc dobrovolně i nedobrovolně škodit druhému člověku nebo jeho majetku tím, že se na něho nebo na jeho majetek dívá nebo je chválí. Mezi preventivní opatření patří nošení apotropaických, tedy zlo odvracejících amuletů, zvláštní posunky rukou nebo plivání a pronášení ochranných výroků (v albánštině zejména pronesení výroku „*mašalah*“, z arabského „co Alláh chce, to učiní“ (BAUER, 2012, 64)).

⁷⁷ Z albánštiny přeložil Martin Korábečný.

lidstva přinese mír, klid a prosperitu.⁷⁸ Přitom je smysluplné rozlišovat, z jakých zdrojů lidové představy pocházejí. Pomůže nám proto rozdělit je do vlivů z místní kultury a vlivů z křesťanství a šamanismu.

4.2. Lidové prvky z místní kultury

Podle K. Pezy (2020, 51) se vliv místních zvyků v albánské bektášiji projevuje tak, že se ženy nezahalují doma ani venku a modlí se společně s muži. Peza uvádí, že rovnoprávnost mužů a žen vychází z tradičně silného postavení albánské ženy. Pochází podle ní už z antiky, kdy ve vedení ilyrských městských států stálo mnoho královen, např. královna Teuta.⁷⁹ Podle Trimminghama (1971, 18) byl súfismus jediná náboženská sféra, která umožňovala plné zapojení ženy. Peza dále zmiňuje další místní zvyky, které lidová bektášija přejala; například užívání cigaret či rakije, což je národní kořalka na Balkáně. Někteří bektášové ovšem, zejména pokud pocházejí ze sunnitského prostředí, alkohol nepijí.⁸⁰ Záleží na jejich rozhodnutí, jaké zvyky chtějí dodržovat. Peza píše, že právě převzetí místních zvyků z albánského prostředí vytváří z bektášije přijatelnější formu islámu pro albánské věřící.

Svátek sv. Jiří (Dita e Shen Gjergjit)

Do tyrbe v Rogaçici na den sv. Jiří⁸¹ (podle juliánského kalendáře kolem 5.5.) lidé přinesou své dary (peníze, oblečení, vejce, maso aj.), třikrát ji obejdou a modlí se, vezmou si list z posvátného buku, který roste na posvátném místě, případně kousek trávy, trochu

---

⁷⁸ PEZA, 2020, 20

⁷⁹ Tamtéž, 51

⁸⁰ SHAW (2007, 279)

⁸¹ O slavení svátku sv. Jiří mj. i v oblastech, které jsou dlouhá staletí pod vlivem islámu, viz např. článek Jiřího Kothery *Den svatého Jiří*. Článek zaznamenává i posuny slavení svátku v závislosti na kalendáři a různé implicitně náboženské prvky uplatňované při jeho slavení. Podle BAUERA (2012, 54), který cituje HENIGA (2011, 185), svátek pochází z ortodoxního svátku Durdevdan, který se podle juliánského kalendáře slaví 6. května.

písku nebo vody, přemístí tři kameny na hrobě (specialita Rogačice, viz obr. 13) či obětují zvíře.⁸² Vše probíhá v rámci poutě, které se každoročně účastní tisíce poutníků. Je pozoruhodné, že se tato tradice odpoutala od kontextu tradice křesťanské, ukazuje to na sdílení postav svatých v různých tradicích (viz obr. 14, 15, 16).

4.3. Lidové prvky z křesťanství a šamanismu

Během svého vývoje bektášija vstřebávala také vliv křesťanství (např. Algar, 1989, 1162). Dobře je to ztvárněno na výzdobě *tyrbe* ve Zgerbonji nedaleko Poliçanu na jihu Albánie, kde je na fasádě namalován kříž, který může připomínat jeden z vchodů do bektášije a je i symbolem náboženské tolerance či spirituality, pro níž je zásadní předpoklad posvátna (obr. 17). Bektášija může připomínat lidové prvky v katolictví, například svatá místa a posvátné hroby, kam lidé chodí zapalovat svíčky. Podle historičky M. Vickers (2019, 21) to, že bektášija učí toleranci všech neislámských náboženství, velmi přispělo k jejímu kladnému přijetí v albánské společnosti, kde mnoho lidí chodí do mešit, ortodoxních kostelů a bektášijských *tekke* zároveň.⁸³ V současné albánské společnosti se na lidové úrovni objevuje názor, že Bůh je jenom jeden, že Muhammad, Ježíš a Alí jsou jenom různé cesty k jednomu Bohu.⁸⁴ Pro tuto oblast je typické tzv. sdílení svatých míst – někteří lidé bez ohledu na vyznání běžně navštěvují posvátná místa v touze, že taková návštěva prospěje jim či jejich blízkým, často ve víře, že návštěva více míst a kombinace svatých přidává na duchovní síle. Věřící mnoha vyznání se každoročně shromažďují na den sv. Jiří (*Dita e Shen Gjergjit*) na místech, která mají posvátnou pověst.⁸⁵ Dalším příkladem může být hora Tomorri, která je posvátná nejen pro bektáše. Každý rok se tam setkají křesťané a bektášové a společně oslavují a modlí se.⁸⁶ Nejedná se ale jen o sdílení posvátných míst,

---

⁸² Z vyprávění členů rodiny, kteří o *tyrbe* pečují. Terénní deník, s. 6 (28.5.2021)

⁸³ Terénní deník, s. 5 (27.5.2021)

⁸⁴ Terénní deník, s. 4 (12.5.2021)

⁸⁵ Srov. např. <http://www.kallabak.com/index.php?idm=163&mod=2>, navštíveno 7.6.2021

⁸⁶ OSMANI (2012, 116)

časté je i sdílení úcty ke světcům rozdílných tradic – příkladem může být jeden z prvních bektášíjských misionářů Sári Salltek, jehož kult přesahuje hranice jednotlivých vyznání, nebo sv. František Paduánský v katolickém klášteře v Laçi v severní Albánii, kam vystupují poutníci mnoha rozdílných tradic v očekávání nadpřirozeného zásahu. Stejní světcí se mnohdy odlišně jmenují – například zakladatel bektášíje Hadži Bektáš v pravoslavné tradici vystupuje pod jménem sv. Charalambos, což podle některých⁸⁷ usnadňuje konverzi z křesťanství na bektášíji a naopak. Lidové projevy víry si bývají blízké ve všech tradicích. Lidová zbožnost se tak může spojovat s tolerancí jiných projevů zbožnosti. Podle J. K. Birgeho (1937, 134) se například lze u bektášů setkat s vírou v posmrtné stěhování duší (ar. *tanásuch*) do lidského nebo zvířecího těla (tzv. metempsychózu), ačkoliv vzdělanější bektášové, se kterými se Birge setkal, víru v metempsychózu odmítají, a ani Peza (2020, 44) tento pojem v literatuře ani v rozhovorech s nejvyššími představiteli bektášíje nezaznamenala.

Vliv křesťanství vidí Engelthaler (2006, 101)⁸⁸ v těchto prvcích:

1) obřad *aynicen*, kdy se pouze členům řádu podává chléb, sýr a víno na připomínku Husajnova utrpení (odkaz na eucharistii),

2) celibát, který dodržují vedoucí členové řádu. Peza (2020, 50) rovněž uvádí celibát, monogamii a podávání chleba, sýra, vína (někdy rakije) při různých obřadech jako vliv křesťanství,

3) obřad pokání (*Magfirat-i Zunub*), vyznání hříchů babovi, který se koná alespoň jednou za rok.

Yurekli (2012, 38) vidí jako vliv křesťanství symbolický počet imámů, kterých je dvanáct jako učedníků. Dvanáct byl podle legendy i původní symbolický počet súfijských řádů.⁸⁹ Peza (2020, 50) navíc společně s M. Strmiskou (2009, 36) či J. K. Birgem (1937, 132)

---

⁸⁷ Např. BIRGE (1937, 39), HASLUCK (1929, 83n.)

⁸⁸ Podle BIRGE (1937) či ALGAR (1989, 1162)

⁸⁹ TRIMINGHAM (1971, 11)

mezi prvky podobné křesťanství zahrnuje tzv. svatou trojici Alláh-Muhammad-Alí. Někdy je v Panteonu zobrazována také Fátima, dcera Muhammada a manželka Alího (obr. 18).⁹⁰

Prof. Arsim Canolli z katedry antropologie filosofické fakulty v Prištině a redaktor časopisu *Antropologjia*, si z dětství pamatuje,⁹¹ že lidé v jeho okolí na bektášíjské dervíše pohlíželi jako na podivíny, kteří nejsou pořádní muslimové, pijí alkohol a probodávají si tváře. Pokud však někdo potřeboval uzdravení nebo jinou pomoc, šel za dervíšem. Derviš stojí v hierarchii bektášíjského řádu hned za mehybem, výše je v hierarchii postaven baba a dede baba. Dervišové uměli zprostředkovat setkání s posvátnem, měli pověst léčitelů a disponovali auroou svatosti.⁹² Podle prof. Canolliho k nim ostatní lidé, náboženští i nenáboženští, přistupovali se směsicí pohrdání a předpokladem, že v okamžiku nouze derviš skutečně pomůže. Podobné předporozumění může formovat i výzdoba bektášíjských svatyní, čerpající z tradic z různých zdrojů.

Jedním z vlivů na bektášíju byl turecký šamanismus. Existuje mnoho definic šamanismu a tento pojem se často užívá ve velmi širokém smyslu. Podle Bowie (2008, 191) je pro každou definici šamanismu nejdůležitější schopnost ovládat duchy, kteří obývají viditelný i neviditelný svět a kteří působí na život, zdraví a plodnost světa. Vliv šamanismu pozoruje v zázračných příbězích světců Algar (1989, 1162). Engelthaler (2006, 101) na základě Birgeho uvádí vliv šamanismu na bektášíju v těchto prvcích:

- 1) zázraky světců, které se podobají zázrakům světců tradovaných v příbězích Turkestánu,
- 2) účast nezahalených žen na obřadech. Peza (2020, 50) toto přičítá vlivu křesťanskému, případně vlivu místní kultury, ve které má žena tradičně silné postavení,

---

⁹⁰ O „fatimologii“ můžeme v šíje hovořit na základě její čistoty, tedy toho, že byla dcerou neposkvrněného Muhammada, obcovala s neposkvrněným Alím a porodila dva neposkvrněné syny – Hasana a Husajna.

⁹¹ Rozhovory s Prof. Ass. Dr. Arsimem Canollim v Prištině, červen 2021

⁹² Sám jsem se setkal s mladým saadi dervíšem u *Tyrbe e Gazimestanit* nedaleko Prištiny, který říkal, že v obličeji vypadá jako Hz. Alí a Hz. Hasan, proto za ním lidé chodí. Jak sám prohlásil: „Oni vědí, kdo já jsem.“ (Terénní deník, s. 6, (22.6.2021))

3) rituální tanec zvaný sema, který se podobá extatickému tanci šamanů.

Tento eklektismus může vést ke stopování jednotlivých elementů do příslušných tradic, je ale vhodné v této souvislosti upozornit na slova orientalisty J.K. Birgeho, že vzájemná podobnost určitých prvků vyskytujících se v jiných náboženských tradicích ještě neznamená, že mezi těmito prvky existuje přímá souvislost.⁹³ Někdy tato souvislost skutečně existuje, ale jinde, jak Birge uvádí, si bektášija originálním způsobem tyto prvky přizpůsobila, a opravdový původ je třeba hledat jinde.⁹⁴

Jiným způsobem proto postupuje Shaw (2007). Nebylo pro něj důležité vystopovat křesťanské vlivy, spíše misijní kontextualizace evangelia v rámci nově vzniklého baptistického společenství, jehož členy byli převážně bývalí bektášové. Shaw začíná tím, že vybírá prvky víry, které jsou ústřední (*pivotal*) pro bektášijské učení. Pro jeho metodu určování, které prvky jsou v souladu s křesťanstvím a které nikoli, či které je nutné reinterpretovat, je typická diskuze v rámci společenství křesťanů pocházejících z bektášijského prostředí. Společenství nakonec vypracuje společné prohlášení, jak je nutno jednotlivé prvky reinterpretovat, aby byly v souladu s křesťanským zjevením, a definují tak křesťanské (baptistické) pravověří:

- 1) princip jednoty Boha a stvoření (*wahdat al-wudžúd*, pan-en-teismus, tedy víra v to, že Bůh je zároveň stvoření imanentní i transcendentní) je podle baptistické ortodoxie třeba chápat spíše jako Boží zájem o stvoření, Bůh je od stvoření oddělen. Je však důležité vidět, že někteří křesťané i nadále zastávají své původní bektášijské přesvědčení a vnímají Boha v přírodě a jako součást přírody velmi silně.⁹⁵ Na druhou stranu, pokud pochází z prostředí sunnitského islámu, mají tendenci neslučovat Alláha se stvořením vůbec. Toto je někdy patrné i z výpovědí některých

---

⁹³ BIRGE (1937, 210)

⁹⁴ Tamtéž, 211

⁹⁵ SHAW (2007, 279)

věřících bektášů.⁹⁶ Někteří zmiňovali, že k víře v jednotu Boha a stvoření patří také identifikace se zemřelými. Někteří věřící tak i nadále předpokládají, že mohou se zemřelými komunikovat, a proto do svatyní přinášejí osobní věci zemřelých.

- 2) trinitární formulaci vztahující se ke konceptu Alláh-Muhammed-Alí je možné opatrně reinterpretovat na trojiční výpověď Otec-Syn-Duch svatý. Osmani (2012, 111) soudí, že zde je třeba být kritický, ne každá triáda je obdobou křesťanské trinitární víry. To, čeho je důležité si na průběhu rozhovoru v rámci společenství všimnout, je vyskytující se skupina, která i nadále zůstává věrná některým prvkům učení bektášije a z křesťanství si vybírá jen určité prvky na základě své výchovy. To, čemu ve skutečnosti věří, je kombinace prvků z obou systémů. Někteří křesťané z bektášijského prostředí tak Alího a Ježíše uctívají zároveň⁹⁷ (v bektášiji jim to umožňuje prvek tolerance více cest k Bohu), i když úctu k Alímu většina křesťanského společenství nahrazuje výhradní úctou k Ježíši a místo Alího narozenin připomínají (sobě i ostatním) významné křesťanské osobnosti Albánie – Skanderberga, Gjergje Fishtu, Matku Terezu (obr. 19) apod. Přesto je vidět, že mnozí křesťané mají povědomí o tom, že Alí je nazýván dveřmi k Bohu, branou do města, dokonce i Bohem samotným,⁹⁸ a i nadále Alího uctívají a napodobují způsobem podobným napodobováním Ježíše – tak, že nechají Alího svítit skrze sebe,⁹⁹ neboť Alí „přichází oblečen ve světle“.¹⁰⁰ Alímu je připisována jedinečnost – „kdyby se všichni lidé sjednotili v uctívání Alího, nebylo by peklo“.¹⁰¹

---

⁹⁶ Tamtéž, 280

⁹⁷ SHAW (2007, 297)

⁹⁸ BIRGE (1937, 140n) zmiňuje některé atributy Alího uvedené v knize *Seventy Words of Ali*. Z výroků o Alím je patrná snaha o jejich smiřování s autoritou Mohammeda, bektášové věří, že Alí je ztělesněním esoterického významu Koránu, zatímco Mohammed zjevuje Korán exoterický, nahlédnutí trojice Alláh-Muhammad-Alí je prezentována jako *haqíqa* (OSMANI, 2012, 111). Jak zmiňuje PEZA (2020, 40), bektášové věří, že Mohammed je průvodcem cesty, imám Alí vede na tuto cestu a Hadži Bektáš jde touto cestou. Vybereme-li některá slova o Alím, Alí je zobrazen jako neposkvrněný, má klíče k neznámému vědění, je brána k Mohammedovi, je pečeť proroků, soudce stvoření, drží na uzdě anděla smrti, je Boží srdce, je místem útočiště v Bohu, je cesta, zná skrytý význam Koránu, je Noemova archa (spása pro lidstvo), je první Noe, je tvůrce oblaků, řek, nebes, hromů a blesků, je uzdravitel Joba, učitel Mojžíše, zjevení Boha samotného, zná všechny jazyky světa, je zvuk trumpet při vzkříšení, je pravý Korán, má klíče od nebe a pekla, je skutečná Kába, má 99 krásných Božích jmen a má moc tvořit.

⁹⁹ SHAW (2007, 288)

- 3) *muhabet* (obdoba křesťanského společenství a prostředek předávání nauky) a obřad *nesibi* (obdoba křtu), při kterém se používá voda. Je to oslava narození do řádu, protože dervišem se člověk nestává automaticky, třeba svým narozením v bektášijské rodině. Pro *muhabet* je pro skupinu důležitý nejen rozhovor, ale sdílení víry v Krista v rámci rozhovoru, u křtu (obřad *nesibi*) je pro ni důležitý veřejný charakter obřadu oproti neveřejnému mystickému zasvěcení v bektášiji.
- 4) Společenství zcela odmítá svátek *Ašura* jako nebiblický s poukazem k tomu, že je třeba připomínat Ježíšovu oběť. Mnozí bektášové věří, že krev mučedníků v bitvě u Kerbely jim přinesla odpuštění.

---

¹⁰⁰ Tamtéž, 288

¹⁰¹ Tamtéž, 277

Závěr

V práci se věnuji lidovým prvkům v bektášiji, se kterými jsem se setkal při terénním výzkumu v Albánii, Kosovu a Severní Makedonii. Zjistil jsem, že pro spiritualitu bektášije je velmi důležitá kategorie Posvátno. Struktura první části diplomové práce se odvíjí od Vojtiškova a Smartova modelu spirituality a od Vojtiškova chápání pojmu Posvátno. Použití Vojtiškova modelu je výhodné z toho důvodu, že v rámci jednotlivých kategorií zbožnosti subjektivní zkušenosti poskytuje prostor pro lidovou zbožnost a individuální doteky Posvátna. Vojtiškovy kategorie zbožnosti subjektivní zkušenosti umožňují lidové prvky v bektášijské spiritualitě nehodnotit, ale ukázat je jako součást širšího rámce spirituality, ve kterém mají své místo její různé roviny - posvátné předpoklady, obřady, zážitky, společenství a posvátná etika, tvorba a posvátná vyprávění. První část obsahuje aplikaci kategorie Posvátno na bektášiju.

Spiritualita člověka se může napájet na různých rovinách z různých zdrojů. V průběhu návštěv sakrálních objektů bektášije a na základě rozhovorů, z nichž jsem zapisoval zajímavé podněty do terénního deníku, jsem došel k závěru, že lidé, kteří čerpají z bektášije pro svou osobní spiritualitu, nepřijímají bektášiju jako celek, ale spíše si z této tradice vybírají prvky, které zahrnují do své osobní spirituality, a ta tak obsahuje prvky lidové. V rámci Vojtiškova chápání zbožnosti subjektivní zkušenosti v této části věnované osobní spiritualitě bektášů tematizují lidové prvky, které bektášija obsahuje a podporuje. Prvkům, které vstupují do osobní spirituality, se věnuji ve druhé části práce, nazvané *zdroje osobní spirituality bektášů*, kde je opět bez hodnotících soudů dělím podle zdrojů, ze kterých čerpají, na prvky z místní kultury, křesťanství nebo šamanismu. Nacházím tak možné argumenty pro ty, kteří v bektášiji vidí prvky lidové spirituality. Osobní spiritualita lidí, čerpajících pro svoji zbožnost inspiraci z bektášijské tradice, je spíše fragmentární, připravená podle pragmatického individualismu. Prezentuje se jako životní styl spíše než jako lidový islám, jako náboženství objektivní pravdy ve smyslu arabského *haqíqa*, ale tato

pravda je neslučitelná pouze s jednou tradicí, je přístupna i tradicím dalším a věřící můžou svoji spiritualitu sytit i z jiných zdrojů než z islámu, především ze zdrojů lidové zbožnosti, sycené zdroji jak explicitně náboženskými, tak i náboženskými spíše implicitně.

Použitá literatura

- ALGAR, H. „BEKTĀŠ, ḤĀJĪ”, *Encyclopædia Iranica*, IV/2, Londýn: 1989. Dostupné online na <http://www.iranicaonline.org/articles/bektasiya> (navštíveno 25.1.2020)
- ALGAR, H. „Bektāšīya”, *Encyclopædia Iranica*, IV/2, Londýn: 1989. Dostupné online na <https://iranicaonline.org/articles/bektas-haji-d> (navštíveno 25.1.2020)
- ALGAR, H. *The Hurufi Influence on Bektashism: Bektachiyya, Études sur l'ordre mystique des Bektachis et les groupes relevant de Hadji Bektach*. Istanbul: Les Éditions Isis, 1992.
- ASGHARI, H. *A short survey on the common Doctrines Between the Bektashi order and Shi'a Islam*. London: Islamic College for Advanced Studies.
- ASGHARI, H. *The Bektashi Order, Sufism, and Shī'ism in the Work of Baba Rexheb, a Bektashi Sufi of 20th Century*. Turkish Journal of Shiite Studies III/1, 2021.
- AŠČERIĆ-TODD, I. *Dervishes and Islam in Bosnia: sufi dimensions to the formation of Bosnian Muslim society*. ISBN 978-90-04-27821-9
- BAUER, D. *The Ethno-Religious Identity of Bosnian Muslims: A Literature-Based Ethnography*. Fuller Graduate School of Intercultural Studies, 2012.
- BARTH, K. *Uvedení do evanglické teologie*. Praha: Kalich, 1988.
- BIRGE, J.K. *The Bektashi order of dervishes*. Hartford: Hartford Seminary Press, 1937.
- BLAŽEK, B. *Princip nečitelnosti*. Souvislosti 3-4/99, dostupné online na: <http://souvislosti.cz/OLD/3499/obsah.html>, navštíveno 3. 6. 2021.
- BOWIE, F. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-378-9
- BOWMAN, M. Chapter 1: Phenomenology, Fieldwork, and Folk Religion. In SUTCLIFFE, S. (ed.). *Religion: empirical studies*. Ashgate Publishing, 2004. ISBN 978-0-7546-4158-2.
- CLAYER, N. *The Bektashi Institutions in Southeastern Europe: Alternative Muslim Official Structures and their Limits*. Die Welt des Islams 52, Brill: 2012.
- DOUGLAS, M. *Purity and Danger: an Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. London: Routledge, 1976.

- DUIJZINGS, G. H. J. *Religion and the politics of identity in Kosovo*. Amsterdam, 1999.
- DUNDES, A. Wet and dry, the evil eye. In Dundes, A. (ed.) *The Evil Eye: A casebook*. New York and London: Garland, 1981.
- ENGELTHALER, V. *Bektášija – její doktrína a kulturně-historický význam*. Bakalářská práce, Praha: HTF UK, 2006.
- EMINI, B. T. Head of the Bektashi Community in Macedonia, CEDIME rozhovor, 13.2. 1999, Tetovo.
- FABÍKOVÁ, J. *Súfismus: Spiritualita tariq Qádiríja, Mawlawíja a Náqšbandíja*. Bakalářská práce. Brno: 2013.
- HALIMI, K. *Trajtime dhe studime etnologjike*, IV, Priština: Institut albanistiky, 2011. ISBN 978-9951-596-44-2
- HENIG, D. *The Embers of Allah: cosmologies, knowledge, and relations in the mountains of central Bosnia*. Durham University, 2011. Dostupné online na: <http://etheses.dur.ac.uk/915/>.
- CHMELOVÁ, M. *Súfijský řád Ni^ˆmatulláhíja*. Díníir 4/2014.
- LAJEVARDI, F., HIRTENSTEIN, S., NEGAHBAN, F. „*Bektashi Order*“, *Encyclopaedia Islamica*, 2013.
- GEBELT, J. a kol. *Ve stínu islámu. Menšinová náboženství na Blízkém Východě*. Praha: Vyšehrad, 2016. ISBN 978-80-7429-692-5
- GERSHMAN, N. H. *Besa: Muslims who Saved Jews in World War II*. Syracuse University Press: 2008. ISBN 978-08-1560-934-6
- GOLDZIJER, I. *Die Richtungen der islamischen Koranauslegung*. Leiden: E. J. Brill, 1920.
- GOLDZIJER, I. *Vorlesungen uber den Islam*. Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1925.
- GOMBÁR, E. *Moderní dějiny islámských zemí*. Praha: Karolinum, 1999.
- GROSS, E. *Das Viláyet-náme des Hággi Bektasch. Ein türkisches Derwischevangelium*. Leipzig: Mayer & Müller, 1927.

- HAAS, A. *Die Bektashi: Riten und Mysterien eines islamischen Ordens*. Berlin: Express Edition, 1987.
- HALM, H. *Die Schiiten*. München: C.H. Beck Verlag, 2005.
- HASLUCK, F.W. *Christianity and Islam under the Sultans*. L/II, Oxford: Clarendon Press, 1929.
- HAVLÍČEK, V. Zdeněk Vojtíšek vyvrátil v Čáslavi názor, že Češi jsou ateistický národ. In *Kutnohorský deník*, 6.2.2020.
- HRBEK, I. (přel.) *Korán*. Praha: Odeon, 1991.
- Human Rights Without Frontiers. „Constitutional and Legal Provisions Regarding Religious Freedom in Bulgaria” in *Religious Minorities in Albania, Bulgaria and Romania*, 1996/2-3.
- JACOB, G. *Beiträge zur Kenntnis des Derwisch-Ordens der Bektaschis*. Berlin: Mayer & Müller Verlag, 1908.
- JACOB, G. *Die Bektaschijje in ihrem Verhältnis zu verwandten Erscheinungen..* München: Verlag der K. B. Akademie der Wissenschaften, 1909.
- JASCHKE, G. *Der Islam in der neuen Türkei. Eine rechtsgeschichtliche Untersuchung*. Leiden: E. J. Brill, 1951.
- KOTHERA, J. *Den svatého Jiří*, In Náboženský infoservis, dostupné na <https://info.dingir.cz/2021/04/den-sv-jiri/> (navštíveno 25.1.2020)
- KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad, 2011.
- KROPÁČEK, L. *Jsou alevité muslimové?* Dingir 1/2015.
- KROPÁČEK, L. *Moderní islám I*. Praha: SPN, 1971.
- KROPÁČEK, L. *Súfismus - Dějiny islámské mystiky*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-817-4
- KŘIKAVOVÁ, A. a kol. *Islám - ideál a skutečnost*. Praha: Panorama, 1990.
- LAJEVARDI, F., HIRTENSTEIN, S., NEGAHBAN, F. „Bektashi Order”, *Encyclopaedia Islamica*, 2013.
- LEWIS, B. *Dějiny Blízkého východu*. Praha: Lidové noviny, 1997.

- OSMANI, E. *God in the Eagles' Country: The Bektashi Order*. Quaderns de la Mediterrània 17/2012.
- OSTŘANSKÝ, B. *Dokonalý člověk a jeho svět v zrcadle islámské mystiky*. Praha: Orientální ústav AV ČR, 2004. ISBN 80-85425-55-6
- OTTO, R. *Posvátno*. Praha: Vyšehrad, 1998.
- PEZA, K. *Řád bektášija a další mystické řády u albánského obyvatelstva na Balkáně*. Brno: CDK, 2020. ISBN 978-80-7325-511-4
- PHILIPS, A. A. B. *Základy tauhídu: islámský koncept Boha*. Praha: Ústředí muslimských obcí, 2012.
- POKORNÝ, P., HECKEL, U. *Úvod do Nového zákona*. Praha: Vyšehrad, 2013.
- RAUDVERE, C. Claiming Heritage, Renewing Authority, *European Journal of Turkish Studies* [Online], 13/2011, dostupné na: <http://ejts.revues.org/4602> (navštíveno 2.1.2022).
- SAGGAU, Emil B. H. *Marginalised Islam: Christianity's Role in the Sufi Order of Bektashism*. In VINDING, N. V., RACIUS, E., THIELMANN, J. *Exploring the Multitude of Muslims in Europe. Essays in Honour of Jørgen S. Nielsen*. E. J. Brill: Leiden, 2018. ISBN: 978-90-04-36252-9
- SHAW, R. W. *The contextualization of the Gospel of Jesus Christ among bektashi Albanians*. Asbury Theological Seminary, 2007.
- SMART, N. *Dimensions of the Sacred. An Anatomy of the World's Beliefs*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 1996.
- STRMISKA, M. Bektášija v Makedonii. *Porta Balkanica* I, 2009.
- SCHIMMEL, A. *Mystische Dimensionen des Islam. Die Geschichte des Sufismus*. Frankfurt n. M.: Insel Verlag, 1995.
- SCHIMMEL, A. *Sufismus: Eine Einführung in die islamische Mystik*. München: C. H. Beck Verlag, 2000.
- SCHWARTZ, S. S. *The Bektashi-Alevi Spectrum from the Balkans to Iran. Sufi Minorities and Politics*. In CHRYSSIDES, G. D. *Minority Religions in Europe and the*

- Middle East: Mapping and Monitoring*. London: Routledge, 2018. ISBN 978-14-724-6360-9
- TAUER, F. *Svět islámu, jeho dějiny a kultura*. Praha: Vyšehrad, 1984.
- TSCHUDI, R. „Bektāshīyya“, *The Encyclopaedia of Islam*. I, Leiden: E. J. Brill, 1986.
- TOMKOVÁ, H., MONARI, V. *Albánsko-český, česko-albánský slovník*. Praha: Leda, 2007. ISBN 978-80-7335-110-6
- VESELÝ, R. *Přehled politických a kulturních dějin islámských zemí od vzniku islámu do konce 18. století I, II*. Praha: Univerzita Karlova, 1991.
- VICKERS, M. *The Albanians. A modern history*. New York: Bloomsbury Publishing, 2019. ISBN 978-13-501-4144-5
- VOJTÍŠEK, Z. Kde se vzala esoterika – Proboha! Dostupné na <https://proboha.cz/magazin/vira/zdenek-vojtisek/2020/12/kde-se-vzala-esoterika/>, navštíveno 1.7.2021
- VOJTÍŠEK, Z. *Spiritualita v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0088-8
- VYTEJČKOVÁ, K. *Alevité*. In GEBELT, J. a kol. *Ve stínu islámu. Menšinová náboženství na Blízkém Východě*. Praha: Vyšehrad, 2016. ISBN 978-80-7429-692-5
- VYTEJČKOVÁ, K. „Džemevi“ – domy shromáždění alevitů v Turecku. Filozofická fakulta v Plzni, 2017.

Resumé

Tato práce je zaměřena na lidovou spiritualitu řádu bektášija. V průběhu terénního výzkumu v Albánii, Kosovu a Severní Makedonii bylo zjištěno, že zásadní význam má pro spiritualitu bektášije kategorie Posvátna. Nejprve bylo pojednáno o kategorii posvátno a spiritualitě obecně, v první části práce dále nalezneme aplikaci kategorie Posvátno na bektášiju. Používáme zde model navržený Ninianem Smartem a Zdeňkem Vojtíškem, který umožňuje zahrnutí lidových prvků a individuality spirituální zkušenosti bez jejich hodnocení či zjednodušování. Jsou součástí širšího rámce spirituality, ve kterém mají své místo její různé roviny – posvátné předpoklady, obřady, zážitky, společenství, etika, tvorba a příběhy.

Spiritualita člověka se může napájet na různých rovinách z různých zdrojů. V průběhu terénního výzkumu jsem došel k závěru, že lidé, kteří čerpají z bektášije pro svou osobní spiritualitu, nepřijímají bektášiju jako celek, ale spíše si z této tradice vybírají prvky, které zahrnují do své osobní spirituality jako prvky lidové. Druhá část práce je zaměřena na jejich zdroje - prvky z místní kultury, z křesťanství nebo šamanismu. Osobní spiritualita lidí, čerpajících pro svoji zbožnost inspiraci z bektášijské tradice, je spíše fragmentární, připravená podle pragmatického individualismu. Prezentuje se jako životní styl spíše než jako lidový islám, jako náboženství objektivní pravdy, ale tato pravda je neslučitelná pouze s jednou tradicí, je přístupna i tradicím dalším a věřící mohou svojí spiritualitu sytit i z jiných zdrojů než z islámu, především ze zdrojů lidové zbožnosti, sycené zdroji jak explicitně náboženskými, tak i náboženskými spíše implicitně.

Summary

The focus of this thesis is folk spirituality of the bektashi order. A field research trip in Albania, Kosovo and North Macedonia has been conducted to show the importance of the category of the Sacred. For this reason the first part of thesis deals with the category of the sacred and the category of spirituality, and contains application of the category of the Sacred on bektashiya. We use the model here proposed by Ninian Smart and Zdeněk Vojtíšek which allows for folk spirituality and individuality of spiritual experience be included within spirituality of subjective experience framework without putting a value on them or limiting them. We see them as part of a larger framework of spirituality where different dimensions can be determined, i.e. sacred presuppositions, rituals, experience, community, ethics, work of art and sacred stories.

It is possible to feed human spirituality on different dimensions from various sources. During the field trip the conclusion has been reached that people who draw for their spirituality from bektashi tradition tend to choose certain aspects to include them in their personal spirituality as folk spirituality aspects. Second part of the thesis focuses on their source. Three sources had been determined - local culture, christianity and/or shamanism. Personal spirituality of people drawing for their spirituality from bektashi tradition is fragmental and pragmatic. It is presented as a lifestyle rather than as folk islam, as objective-truth spirituality which is opened to other sources, especially to folk spirituality, either explicitly religious or religious rather implicitly.

Přílohy

Seznam vyobrazení

- Obr. 1 Zastoupení muslimů v Albánii
- Obr. 2 Zastoupení muslimů v Kosovu
- Obr. 3 Světové centrum bektášíje v Tiraně
- Obr. 4 Geografické rozšíření bektášíjů na Balkáně
- Obr. 5 Bektášíja s lidovými prvky
- Obr. 6 Edmond Brahimaj, světový dede baba
- Obr. 7 Hadži Bektáš Veli
- Obr. 8 Bitva u Kerbely
- Obr. 9 Plyšový medvěd na ochranu před zlým okem
- Obr. 10 Oblečení ponechané ve svatyni Sariho Saltika
- Obr. 11 Tekije Mesudia
- Obr. 12 Fotografie na obraze Husajna, Alího a Abaz Alího
- Obr. 13 Tyrbe v Rogaçicë a posvátný dub
- Obr. 14 Sv. Jiří na koni v Janově
- Obr. 13 Teqeja e Zgerbonjës
- Obr. 14 Boží rodina ve Fushë-Krujë
- Obr. 15 a 16 Synkretická výzdoba bektášíjské svatyně
- Obr. 17 Teqeja e Zgerbonjës
- Obr. 18 Boží rodina ve Fushë-Krujë
- Obr. 19 Bektášíjský hodnostář a Matka Tereza

Anketa

① Pajtohem krejtësisht ② Pajtohem ③ S'ka rëndësi ④ Nuk pajtohem ⑤ Nuk pajtohem hiç.

1. Allahu, Muhameti, dhe Aliu janë njësoj. ① ② ③ ④ ⑤
2. Festa e Ashurës është festa më e rëndësishme. ① ② ③ ④ ⑤
3. Festa e Nefruzit është festa më e rëndësishme. ① ② ③ ④ ⑤
4. Perëndia mund të më falë pa ndërhyrjen e hoxhës, shekit, ose priftit. ① - ⑤
5. Kur bëj “muhabet” me dikë, do të thotë që bëj diçka fetare. ① ② ③ ④ ⑤
6. Kur mendoj unë rreth fjalës “muhabet”, unë besoj se kjo fjalë ka lidhje të fortë dhe të veçantë me bukë, darkë edhe me drekë. ① ② ③ ④ ⑤

Překlad ankety

① Naprosto souhlasím ② Souhlasím ③ Není podstatné. ④ Nesouhlasím ⑤ Nesouhlasím vůbec.

1. Alláh, Muhamed a Ali jsou jedno. ① ② ③ ④ ⑤
2. Svátek Ašury je nejdůležitější. ① ② ③ ④ ⑤
3. Svátek Nevruz je nejdůležitější. ① ② ③ ④ ⑤
4. Bůh mi může odpustit bez prostředkování hodžou, šejkem nebo knězem. ① - ⑤
5. Když se řekne slovo “muhabet”, představím si něco náboženského. ① ② ③ ④ ⑤
6. Slovo “muhabet” má silné konotace s chlebem, večeří či s obědem. ① ② ③ ④ ⑤

Poznámka k transkripci arabštiny

V textu jsem se při transkripci arabských slov a vlastních jmen řídil způsobem přepisu, který v knize *Duchovní cesty islámu* (Praha: Vyšehrad, 1998, 275) používá L. Kropáček. Kropáček upravil Tauerův přepis použitý v knize *Svět islámu* (Praha: Vyšehrad, 1984).

- ’ hamza (rás), tj. odsazení hlasu. Na počátku vlastních jmen se v přepise vynechává, protože Čech ji zde vyslovuje samozřejmě.

◦ ʿajn, hrdelnice připomínající zesílenou hamzu. V textu ji v souladu s českým běžným územ na počátku vlastních jmen nepřepisují (*Alí*).

gh v podstatě ráčkované *r*

q měkkopatrová závěrová hláska (zadní „k”). Přepisují ji takto pro přesnost podle odborného úzu, v českém kontextu je ovšem na místě vyslovovat ji prostě *k*

h zahrnuje přepis 2 fonémů; neznělé hrdelnice (odborně přepisované ḥ) a normálního *h*

dh znělé anglické *th* (např. *this*); pouze ve slově *madhhab* je zvolena jednodušší transkripce s jedním *h*: *madhab*

th neznělé anglické *th* (např. *three*)

s, d,

t, z kromě obvyklých hlásek jsou jimi přepisovány i jejich emfatické, temně vyslovované protějšky

w obouretná úžinová polosamohláska (jako v anglickém *well*). U perských a tureckých slov tentýž znak arabského písma přepisují ale podle skutečné výslovnosti naším *v*.

dž znělý protějšek českého *č* (nikoli tedy 2 souhlásky)

V některých případech přizpůsobují psanou podobu slov běžnému úzu i za cenu nedůslednosti. Proto píšu např. *šíʿa*, ale *šíté*, *šítický*.

Poznámka k transliteraci albánštiny

V textu používám albánskou abecedu podle tabulky uvedené v albánsko-českém, česko-albánském slovníku (Praha: Leda, 2007, 8) od Hany Tomkové a Virgjila Monariho.

A	a	Ç	ç	E	e
B	b	D	D	Ë	ë
C	c	Dh	dh	F	f

G g
Gj gj
H h
I i
J j
K k
L l
Ll ll
M m

N n
Nj nj
O o
P p
Q q
R r
Rr rr
S s
Sh sh

T t
Th th
U u
V v
X x
Xh xh
Y y
Z z
Zh zh